

Кіщак І. Т., доктор економічних наук, професор кафедри економіки та менеджменту, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

e-mail: i.kischak@mdu.ua

Глубоченко К. О., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри економіки та менеджменту, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1490-0643

e-mail: t_ekaterina@ukr.net

Саваріна І. П., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

e-mail: savarina.irina@chmnu.edu.ua

Економічні втрати України в результаті військової ескалації

Анотація. У статті досліджено підходи до оцінювання економічних втрат України у результаті військової ескалації. Проаналізовано підходи до оцінювання економічних втрат, представлені у дослідженнях вітчизняних та іноземних науковців. Визначено критерії оцінювання економічних втрат та можливості використання різних оцінювальних підходів у розробці стратегії відновлення економіки України. Виокремлено такі напрями експертного оцінювання: оцінювання економічних втрат України, спричинені падінням рівня конкурентоспроможності країни на світовому ринку; оцінка зниження економічних показників зовнішньої торгівлі України та скорочення її експорту; експертне оцінювання рівня втрат людського та матеріального капіталу України, що можуть бути виражені у відповідних економічних показниках; оцінювання втрат, визначених через розрахунок майбутніх витрат на відновлення постраждалих регіонів після завданої шкоди; оцінювання втрат, визначених через підрахунок майна державних підприємств та установ, що були втрачені; оцінка втрат, пов'язаних зі скороченням експортного потенціалу України, її доступу до своїх ресурсів, заводів, руйнування усталеної інфраструктури, а також прямих та непрямих економічних втрат України, включаючи скорочення ВВП на душу населення. Запропоновано напрями використання результатів оцінювання економічних втрат України в результаті військової ескалації з метою розрахунку ресурсів, необхідних на відновлення постраждалих регіонів та виокремлення актуальних векторів економічної внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності України, спрямованої на відновлення показників економічної стабільності та міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: втрати України; міжнародна конкурентоспроможність; оцінювання економічних втрат; підходи до оцінювання втрат.

Kischak Ivan, Doctor of Economics, Professor of the Economics and Management Department, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine

Glubochenko Kateryna, PhD (Public Administration), Associate Professor of the Economics and Management Department, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine

Savarina Irina, PhD (Economics), Associate Professor of the Management Department, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

The Economic Losses of Ukraine due to the Military Escalation

Abstract. Introduction. Since 2013-2014 economic losses of Ukraine have increased all the time. The assessment of the losses is extremely important with the view to planning the economic recovery of the affected regions and Ukrainian economy overall. At the same time, there are many contradictions in the methods and techniques of assessment among researchers who tried to evaluate the losses of Ukrainian economy.

Purpose. Considering these contradictions, the purpose of the study is to analyze, generalize, and systemize the research approaches to the assessment of Ukrainian economic losses due to the military escalation, as well as to reveal the assessment criteria.

Results. Due to the systematization of the assessment approaches, the authors were able to reveal such directions of expert assessment as economic losses assessment based on the decrease in Ukrainian competitiveness on the world market; the assessment based on the decrease in economic indices of Ukrainian economy and its export potential; the expert assessment based on the losses of Ukrainian human and material capital; the assessment based on the calculation of future needs to restore the affected regions; the assessment of losses based on calculation of state property that was destroyed; the assessment of losses based on the decrease in Ukrainian export potential and availability of resources and infrastructure destruction; the assessment of direct and indirect losses, including GDP reduction. Direct losses were caused by the significant destruction of housing stock, social and production infrastructure facilities, and other important economic objects. At the same time, indirect economic losses are assessed

via the calculation of expenses caused by the reduction of economic activity within the affected regions, as well as the destruction of supply chains and general decrease in the investment attractiveness.

Conclusions. *The authors conclude that, although methodological contradictions of assessment approaches among experts are obvious, all of the approaches have a similar goal to assess the economic losses of Ukraine in order to reveal the amount of necessary resources for the affected regions recovery and to define relevant vectors of domestic and foreign economic activity for Ukraine that would be able to restore its economic stability and international competitiveness.*

Keywords: *Ukrainian losses; international competitiveness; assessment of economic losses; assessment approaches to economic losses.*

JEL Classification: *D 74, P 16, C 21, G 14.*

Постановка проблеми. Втрати України в результаті військової ескалації 2013-2014 рр. сягають надзвичайних масштабів. Їх економічна оцінка є важливою з огляду на планування процесу відновлення економіки тимчасово окупованих територій та загальної економіки України як системи. У дослідженнях з визначення рівня економічних втрат України у результаті військової ескалації на Сході помітними є значні методологічні та методичні розбіжності у підходах до оцінювання втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні втрати України у результаті військової ескалації намагаються оцінити багато вітчизняних та іноземних дослідників. Це роботи Н. Тувакової та О. Корицької [8], А. Полчанова [7], О. Шкурूपій та Н. Базавлук [11] та інших. Оцінювання втрат України у результаті військового конфлікту у роботах дослідників в основному базуються на даних Державної служби статистики України. Дослідники проводять екстраполяцію та інтерполяцію наведених офіційних даних з метою з'ясування економічних втрат України у динаміці. Іноземні дослідники використовують альтернативні методи оцінювання для виявлення рівня економічних втрат України. Зокрема, J. Bluszcz та M. Valente [1] використали методику синтетичного контролю та вирахували короткотерміновий казуальний ефект, що демонструє втрати України у результаті скорочення ВВП на душу населення як наслідок військової ескалації.

Формулювання цілей дослідження. З огляду на значні методологічні розбіжності у підходах до оцінювання втрат України внаслідок військової ескалації, метою статті є систематизація дослідницьких підходів до оцінювання економічних втрат України, їх узагальнення та виявлення критеріїв процесу оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання проводиться з метою з'ясування цінності/вартості, визначення суті, значення у порівнянні зі стандартами чи показниками, що надає змогу робити відповідні висновки. Основу системи знань про методи оцінювання державотворчих економічних процесів становлять: діяльнісний (процесний) та інституціональний підходи; кількісний, якісний та порівняльний методи; фундаментальні принципи – конкретності, об'єктивності, системності, єдності процесів оцінювання, контролю і планування, доповнюваності внутрішнього і зовнішнього оцінювання тощо [6, с. 32].

Дослідники О. Шкурूपій та Н. Базавлук оцінюють економічні втрати України у результаті військового конфлікту на сході, беручи за основу показник економічної конкурентоспроможності. Автори зазначають, що унаслідок подій 2013-2014 рр. Україна наразі посідає одне з останніх місць за здатністю втримувати таланти, тобто висококваліфікованих працівників та молодих кваліфікованих спеціалістів (140 місце серед 148 країн), та залучати їх (136 місце) [11, с.94]. Показник конкурентоспроможності на міжнародному ринку є важливим індикатором економіки, тому втрати України у цій частині негативно вплинули на інші економічні показники [3, с.676]. Втрата показників міжнародної конкурентоспроможності призвела до основних проблем української економіки, серед яких особливе значення мають кластери аграрного комплексу, військово-промислового комплексу, інформаційно-комунікаційних технологій, зеленої енергетики, високотехнологічного машинобудування та транзитної інфраструктури. Всі ці галузі зазнали суттєвих втрат у результаті конфлікту на Сході України та окупації її територій.

Суттєвою є позиція до оцінювання економічних втрат України Н. Тувакової та О. Корицької. Автори зазначають, що оцінювання втрат України має бути відображено в економічних санкціях. Серед основних проблемних напрямів даного процесу автори виділяють такі: 1) хто є більш чутливим до санкцій у цілому; 2) які наслідки матимуть економічні санкції ЄС щодо окремих секторів російської економіки (військового, фінансового, енергетичного); 3) наскільки країни ЄС залежать від постачання російського газу і як реагуватимуть їхні економіки на відсутність російського газу в перспективі до року; 4) які країни Європи найбільше постраждають від російського ембарго на експорт продуктів; 5) як змінилася структура зовнішньої торгівлі України у поточному році (в тому числі з огляду на санкції) і які основні проблеми постали перед нею [8, с.129]. Окрім санкційних обмежень у процесі оцінювання втрат України мають бути враховані втрати у зовнішній торгівлі України. На тлі майже повної втрати експорту до РФ, зростання експорту до країн ЄС відбувається лише у сировинному сегменті, тоді як ринок українського машинобудування майже зупинився. Тут дослідники пропонують зосередитися на переорієнтації українського виробництва на користь сільськогосподарської сировини та металу, натомість

машинобудування й інші галузі готової продукції частково редукувати, а частково – поступово нарощувати їх конкурентоздатність [8, с.131].

Основними наслідками військових дій на території України для її господарського потенціалу є: окупація Кримського півострову та втрата контролю над його господарством; ведення бойових дій на частині території Донецької та Луганської областей та фізичне знищення або суттєве зниження якості і виведення з господарського обігу частини виробничих, людських та природних ресурсів; окупація частини цих територій та втрата контролю над їх господарським потенціалом, що у цілому спричинило підрив економічної та національної безпеки України, скорочення економічного потенціалу Донеччини та Луганщини, створення перепон щодо подальшого розвитку євроатлантичної держави [3, с.676]. Вартісні оцінки втрат загальноекономічного потенціалу демонструють, що загальні статистичні втрати України від війни складають орієнтовно 7,5% території, біля 20% виробничого, 12% людського та 18% її природно-ресурсного потенціалів, у тому числі не менше 25% стратегічно важливих для національної безпеки країни мінерально-сировинних ресурсів, включаючи вугілля. Така істотна величина втрат, у першу чергу, базується на підвищеній територіальній концентрації національного багатства – виробничих, людських та природних ресурсів в межах нині невідконтрольних українській владі територій Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим. Орієнтовні вартісні втрати Україною виробничого, людського та природно-ресурсного потенціалу сягають близько 3 трлн грн, у структурі яких втрати людського капіталу становлять 2,5 трлн грн, а матеріального капіталу (виробничих і природних ресурсів разом), враховуючи необхідність його відновлення, – близько 0,5 трлн грн. Тільки матеріальні втрати України, не рахуючи людських, у золотому еквіваленті склали близько 1,7 тис. тонн банківського золота [3, с.679]. Тобто загальногосподарський потенціал окупованих територій для України має важливе стратегічне значення з точки загальної економічної, енергетичної, демографічної та інших видів безпеки.

Використовуючи інший експертний підхід та посилаючись на міжнародних експертів, А. Полчанов зазначає, що попередня оцінка потреби у відбудові східних областей становить 1,52 млрд дол. США, зокрема, у таких напрямках як:

1) інфраструктура та соціальні послуги (1,257 млрд дол. США), у тому числі на транспорт (558,2 млн дол. США), соціальну допомогу (329,4 млн дол. США), охорону здоров'я (184,2 млн дол. США);

2) економічне відновлення (135 млн дол. США), у тому числі на зайнятість (40 млн дол. США), продуктивні сили та засоби до існування (33 млн дол. США), підтримку малого та середнього бізнесу (30 млн дол. США), фінансові послуги (25 млн дол. США);

3) соціальну стійкість, розбудову миру та громадську безпеку (126 млн дол. США), психосоціальну підтримку (28,4 млн дол. США), відновлення громадської безпеки (23,9 млн дол. США), підготовку до роззброєння, демобілізації та реінтеграції (20,4 млн дол. США) [7, с.42].

Автор базується на даних Світового Банку та ООН [9], так, міжнародні експерти підходять до оцінювання втрат України у результаті конфлікту шляхом вирахування витрат, які будуть необхідні на відновлення регіонів після завданої шкоди.

Також А. Полчанов акцентує увагу на тому, що обсяг збитків України від військової ескалації на Сході України різняться в оцінках різних експертів та відомств. Якщо прокуратура України наводить дані у 300 млрд грн [10], то Міністерство юстиції України визначає втрати та рівні 100 млрд дол. США, підрахувавши майно державних підприємств та установ, що були втрачені [7, с.44]. Політики також оцінюють витрати України від конфлікту на Сході у розмірі від 11,9 млрд грн до 200 млрд грн.

Експерти Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) систематизують втрати України за такими критеріями: «Людські втрати», «Матеріальні збитки», «Соціальний тягар», «Суспільно-політичне напруження». Серед матеріальних витрат вони оцінюють скорочення експортного потенціалу регіону, доступ до власних ресурсів, заводів, руйнування інфраструктури тощо [4, с.9]. Експерти центру також зазначають, що економічні збитки в результаті військових операцій на сході України, військових дій на території Донбасу, що розпочалися всередині квітня 2014 року, призвели до втрати контролю над частиною Донецької та Луганської областей, суттєвих людських втрат, так і до масштабних матеріальних руйнувань (інфраструктурних, житлових і промислових). Спад виробництва та масове згорання малого і середнього бізнесу спричинили широкомасштабне скорочення робочих місць. Основний масив витрат, пов'язаний з військовими діями на Сході України, експерти згрупували на прямі витрати та непрямі витрати. До прямих витрат належить руйнування житлового та комунального фонду, об'єктів соціальної інфраструктури, системи водопостачання; руйнування транспортної інфраструктури (дороги, залізничні полотна, аеропорти, трубопровідні магістралі, лінії електропередач); руйнування промислових об'єктів, частина з яких або фізично знищена, або не підлягає відновленню у зв'язку з особливостями технологічних процесів; забезпечення житловими умовами, соціальною допомогою та робочими місцями внутрішніх переселенців із зони збройного конфлікту, витрати на військові дії в зоні АТО [4, с.19]. До непрямих витрат належать збитки: завдані припиненням економічної діяльності на постраждалих територіях; збитки, завдані порушенням виробничих ланцюгів; втрата інвестиційної привабливості регіону зокрема та країни в цілому (табл.1).

Таблиця 1 Оцінка витрат України в результаті військової ескалації

Стаття витрат	Сума, млн дол. США	%
Інфраструктура та соціальні послуги	1257,7	41,1
Охорона здоров'я	184,2	6,0
Освіта	9,7	0,3
Соціальна допомога	329,4	10,8
Енергетика	78,9	2,6
Транспорт	558,2	18,2
Водопостачання та водовідведення	40,1	1,3
Довкілля	30,0	0,9
Громадські будівлі та житло	27,2	0,8
Економічне відновлення	135,5	4,4
Зайнятість	40,0	1,3
Продуктивні сили та засоби для існування	33,0	1,1
Економічне планування на місцевому рівні	7,5	0,3
МСП та приватний сектор	30,0	1,0
Фінансові послуги	25,0	0,8
Соціальна стійкість, розбудова миру та громадська безпека	126,8	4,1
Розуміння вразливості, ризику та соціальної єдності	20,5	0,7
Сприяння соціальній єдності та побудові довіри	19,7	0,7
Сприяння культурі толерантності через діалог	11,4	0,5
Захист населення, постраждалого від конфлікту	5,8	0,2
Поліпшення доступу до правосуддя	8,1	0,3
Надання правової допомоги	6,6	0,2
Психосоціальна підтримка	28,4	0,9
Відновлення громадської безпеки	23,9	0,8
Підготовка до РДР	20,4	0,7
ВСЬОГО	1520,0	100

Джерело: узагальнено автором за даними [4]

Так, за підходом, що оцінює втрати України через майбутні витрати на відновлення Сходу, витрати сягають найбільшої позначки – 1,5 млрд дол. США.

Цікавим є підходи до оцінювання втрат України, що представлені іноземними авторами. Зокрема, дослідники J.Bluszcz та M.Valante проаналізували показники ВВП України за методом синтетичного контролю та оцінили економічні втрати України на рівні зменшення ВВП України на душу населення в середньому на 15,1% (1438,90 млн дол. США) [1, с.20]. У цілому така оцінка є достатньо наближеною до показників Міжнародного центру перспективних досліджень, хоча оцінювання було проведено за іншим методом. Автори зазначають, що враховуючи постійний характер конфлікту, з'ясувати точний розмір втрат України від військової ескалації дуже складно, адже витрати змінюються в часі, а прогнозовані руйнівні наслідки збільшуються в міру збільшення кількості робочої сили та інвестицій, що надходять від держави [1, с.21]. Тут заява Президента України про необхідність витратити 10,0 млрд євро на відновлення Донбасу є багато у чому обґрунтованою [5].

Дослідник J.Lasocki підкреслює, що оцінка втрат України проведена Світовим банком на рівні 463 млн євро є дуже низькою, враховуючи масштаби руйнування [2]. Суттєві розбіжності у визначенні розміру втрат України у результаті військового

конфлікту залежать від використання різних методів оцінювання у даному процесі.

Висновки. Наближений огляд підходів до оцінювання втрат України у результаті військової ескалації, здійснений вітчизняними та іноземними експертами, дозволяє їх узагальнити, виокремити наступні напрями експертного оцінювання:

- економічні втрати України, спричинені падінням рівня конкурентоспроможності країни на світовому ринку;
- зниження економічних показників втрати зовнішньої торгівлі України та скорочення її експорту має бути відображено у міжнародних економічних санкціях;
- втрати людського та матеріального капіталу України можуть бути виражені у відповідних економічних показниках;
- втрати, визначені через розрахунок майбутніх витрат на відновлення постраждалих регіонів після завданої військовою ескалацією шкоди;
- втрати, визначені через підрахунок майна втрачених чи зруйнованих державних підприємств та установ;
- втрати, пов'язані зі скороченням експортного потенціалу України, її доступу до власних ресурсів, заводів, руйнування усталеної інфраструктури тощо;
- прямі втрати, пов'язані з руйнуванням житлового фонду, об'єктів соціальної інфраструктури,

підприємств та інших об'єктів, та непрямі втрати, пов'язані зі збитками, завданими припиненням економічної діяльності на постраждалих територіях, порушенням виробничих ланцюгів, втратою інвестиційної привабливості України.

– економічні втрати, розраховані через показники скорочення ВВП на душу населення.

Ці та інші експертні підходи до оцінювання економічних втрат України у результаті військової ескалації дозволяють з'ясувати не лише обсяг ресурсів, необхідний на відновлення постраждалих регіонів, а й визначити напрями нової економічної внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності України, спрямованої на відновлення показників конкурентоспроможності та економічної стабільності.

Література:

1. Bluszcz, J. & Valente, M. (2019). The war in Europe: Economic costs of the Ukrainian conflict. Berlin: German Institute for Economic Research.
2. Lasocki, J. (2019). The cost of five years of war in Donbas. *New Eastern Europe*, 5. URL: <https://neweasterneurope.eu/2019/09/24/the-cost-of-five-years-of-war-in-donbas/>
3. Кішак І. Т., Корнева Н. О., Слюсаренко А. В. Проблеми векторного розвитку України. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С.675-680.
4. МДЦП. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії. Міжнародний фонд «Відродження», 2016. 32с.
5. Ми ніколи не втомимося повторювати: Донбас і Крим є Україною – Володимир Зеленський у Канаді // Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-nikoli-ne-vtomimosya-povtoryuvati-donbas-i-krim-ye-ukrayi-56177> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Надолішній П. І., Приходченко Л. Л. Оцінювання в державному управлінні: питання теорії, методології і технології. *Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 28 травня 2010 р. Т.1. К. : НАДУ, 2010. 536с. С.32-34.
7. Полчанов А. Ю. Втрати української економіки від військового конфлікту. *Агросвіт*. 2017. №11. С.40-46.
8. Тувакова Н. В., Корицька О. М. Аналіз економічних наслідків чинних санкцій для країн ЄС, РФ та України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. №2(112). С.128-132.
9. Оцінка відновлення та розбудови миру: аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
10. Ущерб от аннексии Крыма превышает 300 млрд грн. URL: [http://news.liga.net/news/politics/12249075\\$ushcherb_ot_anneksii_kryma_prevyshaet_300_mlrld_grn_prokuratura.htm](http://news.liga.net/news/politics/12249075$ushcherb_ot_anneksii_kryma_prevyshaet_300_mlrld_grn_prokuratura.htm) (дата звернення: 01.02.2020).
11. Шкурупій О. В., Базавлук Н. Г. Чинники динаміки економіки України та національної конкурентоспроможності. *Проблеми економіки*. 2014. №2. С.89-94.

References:

1. Bluszcz, J. & Valente, M. (2019). The war in Europe: Economic costs of the Ukrainian conflict. Berlin: German Institute for Economic Research [in English].
2. Lasocki, J. (2019). The cost of five years of war in Donbas. *New Eastern Europe*, 5. Retrieved from <https://neweasterneurope.eu/2019/09/24/the-cost-of-five-years-of-war-in-donbas/> [in English].
3. Kischak, I. T., Kornieva, N. O. & Slyusarenko, A. V. (2017). The issues of the vector development of Ukraine. *Molodyi Vchenyi*, 3(43), 675-680 [in Ukrainian].
4. ICPR (2016). The models and price of Donbass conflict resolution: International experience and Ukrainian realities. International Renaissance Foundation [in Ukrainian].
5. President of Ukraine (2019). We will never stop highlighting that Donbass and Crimea are Ukrainian territories - Volodymyr Zelensky in Canada. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/mi-nikoli-ne-vtomimosya-povtoryuvati-donbas-i-krim-ye-ukrayi-56177> [in Ukrainian].
6. Nadolishnij, P. I. & Prykhodchenko, L. L. (2010). Assessment in public administration: The issues of theory, methods, and techniques *Zbirka dopovidej Mizhnarodnoj konferentsii z derzhavnoho upravlinnia* [Conference Proceedings of the International Public Administration Conference]. Kyiv: National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 32–34 [in Ukrainian].
7. Polchanov, A. Y. (2017). Losses of Ukrainian economy due to the military conflict. *Ahrosvit*, 11, 40-46 [in Ukrainian].
8. Tuvakova, N. V. & Korytska, O. M. (2015). The analysis of economic consequences of the sanctions for the EU, the Russian Federation, and Ukraine. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrainy*, 2(112), 128-132 [in Ukrainian].
9. Recovery and peacebuilding assessment: Analysis of crisis impacts and needs in Eastern Ukraine (2015). Retrieved from http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf [in Ukrainian].
10. The damage caused by the annexation of Crimea is more than 300 billion UAH. (2016). Retrieved from [http://news.liga.net/news/politics/12249075\\$ushcherb_ot_anneksii_kryma_prevyshaet_300_mlrld_grn_prokuratura.htm](http://news.liga.net/news/politics/12249075$ushcherb_ot_anneksii_kryma_prevyshaet_300_mlrld_grn_prokuratura.htm) [in Russ.].
11. Shkurupij, O. V. & Bazavluk, N. G. (2014). Ukrainian economic dynamics and national competitiveness factors. *Problemy Ekonomiky*, 2, 89-94 [in Ukrainian].

